

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

КОСТЕЦЬКИЙ ЯРОСЛАВ ІВАНОВИЧ

УДК: 657.1:657.62:052.232.6

ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Спеціальність 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Тернопіль - 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку і аудиту в агропромисловому виробництві Тернопільського державного економічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор

Яремчук Іван Герасимович,

Тернопільський державний економічний університет,

професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту в

агропромисловому виробництві

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Белебеха Іван Олексійович,

Харківський національний технічний університет

сільського господарства ім. Петра Василенка,

професор кафедри обліку і аудиту

кандидат економічних наук, старший викладач

Гнатишин Людмила Богданівна,

Львівський державний аграрний університет,

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку

і аудиту

Провідна установа: Національний аграрний університет

Кабінету Міністрів України,

кафедра обліку і аудиту, м. Київ

Захист відбудеться 29.06.2006 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського державного економічного університету за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського державного економічного університету за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 6

Автореферат розісланий 26.05.2006 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат економічних наук, доцент

З.В. Задорожний ЗАГ АЛЬНА

ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Перехід аграрного сектора до ринкових відносин супроводжується новими тенденціями розвитку АПК, зміною структури виробництва, характером зайнятості сільського населення, зумовленими реструктуризацією сільськогосподарських підприємств і створенням на їх основі нових господарських структур на засадах приватної власності на майно і землю. Зокрема широкого розповсюдження набули фермерські господарства. Водночас реорганізація сільськогосподарських структурних одиниць викликала необхідність змін у веденні бухгалтерського обліку з врахуванням вітчизняних і зарубіжних стандартів, оскільки інтеграція економіки України у світову систему неможлива без застосування у системі обліку міжнародних стандартів, які стають невід'ємною складовою національного бухгалтерського обліку, а традиційна система його організації неприйнятна для таких агроформувань внаслідок своєї громіздкості, а отже трудомісткості. Тому дане дослідження, спрямоване на вирішення проблеми організації обліку, аналізу і звітності у фермерських господарствах, є актуальним. Адже, недостатня наукова розробка проблем організації обліку у фермерських господарствах з урахуванням особливостей їх функціонування, відсутність чітких нормативних актів та методичних рекомендацій створює значні труднощі при вирішенні практичних питань, які виникають перед обліковими працівниками і фермерами.

Проблеми обліку та аналізу господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у тій чи іншій мірі досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти М. Бакетті, П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, С.І. Дем'яненко, В.А. Дерій, Р. Ентоні, Г.Г. Кірейцев, В.О. Ластовецький, В.Г. Линник, Ю.Я. Литвин, В.Б. Моссаковський, О.М. Онищенко, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, П.Т. Саблук, Л.К. Сук, І.Д. Фаріон, П.Я. Хомин, У. Янг, І.Г. Яремчук та ін. Водночас серед названих авторів є різні точки зору щодо сутності даної проблеми, ще мало наукових праць присвячено дослідженню конкретних особливостей організації обліку та аналізу діяльності фермерських господарств.

Недостатність науково-методичного забезпечення організації обліково-аналітичної роботи у фермерських господарствах, а також велика потреба зваженого вирішення даної проблеми зумовили, з одного боку, актуальність обраної теми, а, з іншого – визначили мету і завдання дисертаційного дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського державного економічного університету і належить до держбюджетної теми “Дослідження і розробка методології та організації обліку, контролю і аналізу господарської діяльності приватних та інших сільськогосподарських підприємств” (державний реєстраційний номер 0101U000258), затвердженої рішенням вченої ради Тернопільської академії

народного господарства від 16 січня 2001 року, протокол № 8. Автором підготовлено розділ із методики обліку та аналізу виробничо-фінансової діяльності фермерських господарств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних засад і практичних рекомендацій з організації та методики обліку й аналізу господарської діяльності фермерських господарств.

Така цілісна спрямованість дослідження обумовила постановку і вирішення таких завдань:

дати оцінку зарубіжному досвіду та сучасному стану бухгалтерського обліку діяльності фермерських господарств для вироблення шляхів його удосконалення;

обґрунтувати концептуальні підходи і визначити критерії щодо вибору форм обліку у фермерських господарствах залежно від їх розміру, спеціалізації та матеріально-технічної бази;

обґрунтувати напрями удосконалення реєстрів з узагальнення інформації про збір урожаю сільськогосподарських культур у фермерських господарствах;

удосконалити будову облікових реєстрів для відображення системи показників, що характеризують наявність, стан і використання господарських ресурсів фермерського господарства у взаємозв'язку з джерелами їх формування;

удосконалити методику організації інвентаризації матеріальних цінностей у фермерських господарствах;

проаналізувати тлумачення вітчизняними і зарубіжними вченими сутності організації обліку й аналізу на предмет відповідності системі управління фермерськими господарствами;

узагальнити вітчизняний досвід формування звітності фермерськими господарствами та розробити рекомендації щодо їх форм, структури і термінів подання;

обґрунтувати методичні підходи до розрахунку системи показників для порівняльної оцінки результатів фінансово-господарської діяльності фермерських господарств та інших сільськогосподарських формувань.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність фермерських господарств України.

Предметом дослідження є організація і методика обліку та аналізу виробничої діяльності фермерських господарств.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання економічних явищ і процесів. При вирішенні визначених у дисертаційній роботі завдань використано такі методи детального вивчення об'єкта дослідження: порівняння – для вивчення спільних рис і відмінностей діяльності фермерських господарств та інших суб'єктів сільськогосподарської діяльності; оперативного аналізу – для деталізації об'єкта дослідження шляхом розчленування його на складові частини; групування – для

виявлення взаємозв'язку між окремими економічними показниками діяльності фермерських господарств; середніх і відносних величин – для визначення рівня ефективності виробництва у фермерських господарствах; кореляційний – для оцінки залежності валового доходу фермерських господарств від величини ресурсних показників.

Інформаційною базою дисертаційної роботи стали законодавчі та нормативні акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань обліку, аналізу та звітності, методичні матеріали, результати проведеного автором анкетного обстеження фермерських господарств.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації на основі дослідження проблем організації обліку та аналізу виробничої діяльності фермерських господарств і досвіду економічно розвинутих країн отримано такі наукові результати:

вперше:

визначено критерії для вибору форм бухгалтерського обліку у фермерських господарствах (площа ріллі, вартість валової продукції, кількість працюючих, вартість технічних засобів), що дасть змогу раціонально організувати обліково-аналітичну роботу;

запропоновано до використання нагромаджувальні реєстри для оприбуткування продукції рослинництва, які забезпечують накопичення інформації про збір урожаю сільськогосподарських культур у фермерських господарствах, значно скорочуючи при цьому обсяг первинної документації.

удосконалено:

будову реєстрів для обліку господарських засобів, розрахунків, доходів і витрат фермерських господарств (Книга обліку доходів і витрат, Журнал реєстрації господарських процесів), котрі забезпечують системне формування облікової інформації, яка використовується як для контролю за станом виконання управлінських рішень, так і для складання балансу, що дає змогу підвищити контрольну-аналітичну функцію бухгалтерського обліку;

структуру форми статистичної звітності фермерських господарств (форма № 2 (ферм) “Основні економічні показники господарської і фінансової діяльності селянського (фермерського) господарства”), що дасть можливість здійснювати порівняльну оцінку економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств різних форм власності;

набули подальшого розвитку:

узагальнення зарубіжного досвіду організації обліку діяльності фермерських господарств США, Франції, Канади, Росії та інших країн, а також сучасного стану обліку й аналізу на вітчизняних фермерських господарствах і запропоновано на цій основі шляхи його удосконалення;

трактування економічної суті організації обліку та оперативного аналізу в системі управління фермерськими господарствами, під якою розуміється нагромадження, балансове узагальнення та аналітична інтерпретація системи показників, які характеризують діяльність даних суб'єктів господарювання;

методика організації інвентаризації матеріальних цінностей, сутність якої полягає в уточненні залишків товарно-матеріальних цінностей у період їх мінімальних запасів (станом на 1 липня) безпосередньо в регістрах з обліку запасів, не використовуючи інвентаризаційних відомостей, що дасть змогу значно спростити загальний порядок її проведення, не порушуючи достовірності інформації;

обґрунтування необхідності розрахунку системи показників (виробництво валової продукції на один гектаробал і на одного середньорічного працівника, прибуток на один гектаробал, витрати на особисте споживання у розрахунку на одного працівника, урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин) для порівняльної оцінки результатів фінансово-господарської діяльності фермерських господарств та інших сільськогосподарських формувань.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що їх реалізація сприяє удосконаленню організації обліку й аналізу виробничих витрат і фінансових результатів, підвищенню контрольної-аналітичних функцій обліку та забезпечить ефективніше використання облікової інформації для управління виробництвом і складання звітності фермерських господарств.

Розроблені рекомендації з організації обліку та аналізу у фермерських господарствах прийняті до виконання у практичній діяльності Тернопільським обласним управлінням сільського господарства та продовольства (довідка №84/4 від 17.02.05 р.), Тернопільським обласним фондом підтримки фермерських господарств (довідка № 63/1 від 15.03.05 р.), у фермерському господарстві “Вікторія” Теремовлянського району (довідка № 15 від 16.03.05 р.), “Березовського” Тернопільського району (довідка № 8 від 10.03.05 р.), фермерського господарства “Еліта” Зборівського району (довідка № 19 від 22.02.05 р.) та приватно-орендного підприємства “Іванівське” Теремовлянського району (довідка № 114/2 від 18.01.05 р.). Крім того, основні положення наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Тернопільського державного економічного університету при вивченні дисциплін “Облік у фермерських господарствах”, “Оперативний аналіз в системі управління АПВ”, “Спецпрактикум з обліку і контролю на підприємствах АПВ” та “Організація обліку” (довідка № 126–27/525 від 21.03.05 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації знайшли відображення лише ті розробки та

пропозиції, які є результатом особистої праці здобувача. Конкретний внесок дисертанта відображено у переліку основних публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на наукових семінарах кафедри обліку та аудиту в агропромисловому виробництві і на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського державного економічного університету. Окремі пропозиції доповідались автором на міжнародних науково-практичних конференціях: “Облік, аналіз та контроль в системі управління економікою підприємства” (Київ, 25–26 листопада 1997 р.); ”Аграрна реформа, нові проєкції – вік XXI” (м. Свіштов, Болгарія, 26–28 листопада 1998 р.); “Аграрный строй в России: прошлое, настоящее, будущее” (Санкт-Петербург, 20–21 февраля 1999 г.); “Економіка: проблеми теорії та практики” (Дніпропетровськ, 17 листопада 2000р.); “Формування ринкової економіки” (Київ, 2003 р.); “Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи” (Київ, 2003 р.); “Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності” (Київ, 19–20 травня 2004 р.); “Облік, аудит і аналіз: економічна база, стратегія, концепція” (Тернопіль, 2004 р.); “Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформації суспільства” (Тернопіль–Мукачеве, 2004 р.).

Публікації. За підсумками проведеного дослідження у наукових виданнях опубліковано 41 наукову працю, з них у фахових виданнях –16, загальним обсягом 8,1 друкованого аркуша.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг роботи – 181 сторінка друкованого тексту, що містить 22 таблиці на 12 сторінках, 8 рисунків на 5 сторінках. Список використаних джерел становить 231 найменування і займає 16 сторінок. Дисертація містить 15 додатків, що займають 17 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів для організації обліку та аналізу господарської діяльності фермерських господарств.

У першому розділі “Теоретичні основи формування обліку і аналізу діяльності фермерських господарств” дано критичний аналіз розвитку вітчизняного сільського господарства, його стану на фоні міжнародної

практики ведення агробізнесу, зокрема США; висвітлено форми організації сільськогосподарських кооперативів економічно розвинених країн Європейської співдружності, становлення приватного сектора та його різновидності в постсоціалістичних країнах, роль обліку й аналізу у формуванні та функціонуванні фермерських господарств.

На основі опрацювання законодавчих актів і наукових праць вітчизняних вчених дано визначення фермерського господарства як однієї з форм функціонування сільськогосподарських підприємств на приватній основі. Зазначено, що вони є самостійними господарськими суб'єктами, формуються на принципах добровільності у виборі виробничої програми, партнерів та форм взаємовідносин. Фермерські господарства, як юридичні особи, є економічно самостійними суб'єктами господарювання з повною відповідальністю селянина-товаровиробника за результати своєї праці. Розглядаючи фермерські господарства Тернопільської області у порівнянні з однотипними господарствами України, що базуються на приватній власності на землю, і враховуючи умови перехідного періоду в аграрній економіці, зроблено висновок, що вони є її рівноправною ланкою альтернативного виробництва, основним товаровиробником в майбутньому. Незважаючи на створення законодавчої бази для розвитку фермерської діяльності, вони залишаються в області, як і в усій країні, дрібнотоварними підприємствами з низькою ефективністю виробництва.

У дисертації здійснено критичний аналіз зарубіжного досвіду фермерської діяльності та особливостей ведення обліку й аналізу в них. Зазначено, що в країнах з ринковою економікою нагромаджено великий досвід облікового забезпечення фермерських господарств, який є повчальним для фермерів посткомуністичних країн. Доведено, що добре налагоджений облік допомагає фермерам організувати оперативний контроль за рухом коштів, користуватись вигідними кредитами. Запропоновано використати з цією метою позитивний досвід ведення обліку у фермерських господарствах Англії, Франції, Швеції.

Завершальним етапом ведення обліку у фермерських господарствах усіх країн є складання бухгалтерського звіту, що відображає результати виробничо-господарської діяльності на певну дату. Між такими звітами в різних країн є певні відмінності, однак всі вони містять перелік активів та пасивів фірми. Традиційна система ведення бухгалтерського обліку для фермерських господарств надто затратна. Не можуть вони скористатись і міжнародним досвідом, де, як зазначає автор, фермери щомісячно направляють в облікове агентство заповнені первинні документи і після їх обробки одержують звіт. При такій постановці обліку у фермера відпадає потреба в економічному аналізі, який здійснюють ті ж агентства. Автором дисертаційного дослідження описана методика і організація обліку у фермерських господарствах Росії, Литви та Білорусі, де вони будуються

залежно від кількості землі, числа вирощуваних культур, наявності тваринництва та спеціалізації фермерського господарства.

Вітчизняний досвід ведення фермерського господарства та оцінювання особливостей технології обліку в зарубіжних країнах дозволили розробити науково обґрунтовану систему організації обліку на цих підприємствах.

У другому розділі “Методика та організація обліку діяльності фермерських господарств” на основі критичного аналізу діючої системи обліку розроблено методики обліку основних засобів та запасів, коштів і розрахунків, визначення собівартості продукції, формування фінансового результату, запропоновано шляхи їх удосконалення.

Автор відзначив громіздкість традиційної системи бухгалтерського обліку з її величезною кількістю первинних документів. З метою їх зменшення запропоновано застосовувати нагромаджувальні документи, які дають можливість записувати однорідні операції щодо їх здійснення протягом місяця чи періоду виконання робіт. Так, замість таких разових документів, як “Реєстр відправки зерна та іншої продукції з поля” (ф. 77), “Реєстр приймання зерна та іншої продукції” (ф. 78), “Відомість руху зерна та іншої продукції” (ф. 80), “Акт приймання грубих і соковитих кормів” (ф. 92) та інших документів, які використовуються для оприбуткування продукції рослинництва, достатньо застосовувати “Нагромаджувальний реєстр на оприбуткування продукції рослинництва у фермерському господарстві”.

У дисертаційній роботі запропоновано вдосконалену методику організації обліку основних засобів та запасів. Зокрема у фермерських господарствах, де відсутні облікові працівники і облік веде необізнаний з ним фермер, замість Журналу реєстрації господарських операцій для відображення затрат на будівництво та виготовлення основних засобів або закладки багаторічних насаджень власними силами доцільно застосовувати простішу форму – меморіальний ордер.

У невеликих фермерських господарствах зарубіжних країн облік ведуть за простою схемою, використовуючи лише Журнал реєстрації господарських операцій. У багатогалузевих фермерських господарствах, зайнятих виробництвом кількох видів продукції, облік слід вести на основі подвійного запису з мінімальною кількістю бухгалтерських рахунків. Вчені-аграрники Білорусі рекомендують використовувати з цією метою 13 рахунків, а Росії – 15.

Трансформація вітчизняного бухгалтерського обліку відповідно до нових форм господарювання на селі створює необхідні умови для організації

його модифікованої системи у фермерських господарствах. Основою є застосування обмеженої кількості бухгалтерських рахунків. З цього приводу автором запропоновано використовувати спрощений план рахунків бухгалтерського обліку для фермерського господарства з обов'язковим веденням рахунків класу 8 “Витрати за елементами”, що дасть можливість визначати фінансовий результат діяльності та складати бухгалтерську звітність.

Розглядаючи методику проведення інвентаризації, у дисертаційному дослідженні запропоновано спростити загальний порядок її проведення. Немає потреби складати спеціальні інвентаризаційні описи, а незначну кількість основних засобів, звірку їх фактичної наявності з даними обліку рекомендовано проводити на основі карток чи книги складського обліку, відомостей обліку основних засобів. У випадку виявлення розбіжностей різницю між даними обліку та фактичною наявністю обов'язково потрібно записувати в меморіальний ордер для внесення наступних коригуючих записів у Журналі реєстрації господарських операцій, картки чи книги складського обліку, відомості обліку основних засобів.

Особливу увагу звернуто в роботі на організацію обліку коштів та розрахунків у фермерському господарстві, оскільки від неї залежить його фінансовий стан і платоспроможність. Застосування видаткових касових ордерів в умовах фермерського господарства збільшує витрати часу на ведення обліку, тому для економії часу і зручності запропоновано їх замінити платіжними відомостями. Для забезпечення повноти інформації рекомендовано у графі “Примітка” платіжної відомості вказувати підставу для виплати готівки (табл.1).

Надаючи особливої уваги обліку витрат на виробництво та виходу продукції, автор пропонує спростити його порівняно з великими сільськогосподарськими підприємствами. Зазначено, що немає потреби у веденні обліку витрат у розрізі культур, видів тварин, тобто типових його об'єктів. Визначення точного фінансового результату діяльності фермерського господарства є можливим за умови, що облік витрат здійснюватиметься в цілому по господарству. Для обчислення собівартості продукції за її видами рекомендовано скористатись розрахунковими нормативами, які в кінці року потрібно скоригувати, виходячи з фактичних сум витрат і кількості оприбуткованої продукції. В Методичних рекомендаціях з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах нічого не сказано про необхідність визначення собівартості продукції. Однак П(С)БО 16 “Витрати” передбачає обов'язкове її визначення для всіх підприємств, що здійснюють виробничу діяльність. Критично оцінюючи проблему обліку витрат, автором зроблено висновок про недоцільність включення у собівартість продукції загальновиробничих

витрат і запропоновано списувати їх безпосередньо на рахунок фінансових результатів.

Таблиця 1

Приклад записів у пропонованій платіжній відомості

У третьому розділі “Аналіз діяльності фермерських господарств” розглянуто напрямки удосконалення методики аналізу, обґрунтовано критерії економічної ефективності, використання ПЕОМ в аналізі та прогнозуванні господарської діяльності фермерських господарств.

Особливу увагу звернено на особливості економічного аналізу фермерської діяльності як суб’єкта, що не володіє достатньою інформаційною базою для його проведення. Оскільки звітність є єдиним інформаційним джерелом для аналізу, тому вона повинна мати необхідну аналітичність, давати можливість оцінювати фінансовий стан, а також ефективність природних ресурсів і, насамперед, землі.

Автором акцентовано увагу на методиці оцінювання діяльності фермерських господарств, яка включає такі узагальнюючі та часткові показники: виробництво валової продукції на один гектаробал і на одного середньорічного працівника, прибуток на один гектаробал, витрати на особисте споживання у розрахунку на одного працівника, урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин. Використання цих показників для оцінювання діяльності фермерського господарства забезпечить проведення порівняльного аналізу підсумків його роботи в динаміці за ряд років, сприятиме одержанню реальних, економічно обґрунтованих висновків і пропозицій про позитивні й негативні сторони роботи нових сільськогосподарських формувань в умовах ринкової економіки.

Оскільки прибуток фермерського господарства залежить від зниження виробничих витрат, цін, удосконалення структури виробництва, то першочерговим завданням фермерів є чітке її (структури) планування, правильне розміщення капіталу, розробка раціональних бюджетів витрат. Такий бюджет повинен містити розділи “Дохід”, “Змінні виробничі витрати”, “Постійні виробничі витрати”, “Результативні показники”. Передумовою розробки бюджету за видами продукції у рослинництві є складання технологічних карт за видами продукції або використання інших методів нормативного планування виробничих витрат. Виробничі витрати повинні

розраховуватись на основі первинної нормативної бази – норм виробітку, питомих затрат палива, електроенергії та інших ресурсів. Зазначені розрахунки потрібні фермеру для визначення межі беззбитковості (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок прибутковості зерна, картоплі та цукрових буряків у фермерському господарстві “Вікторія” Тереховлянського району Тернопільської області за 2004 рік

Такий розрахунок після визначення усіх доходів та витрат за кожною культурою дає можливість фермеру зробити висновок про їх прибутковість чи збитковість. Фермеру необхідно знати, скільки прибутку припадає на 1 га різних культур, що визначає його програму на перспективу. Крім того, за допомогою виробничих бюджетів можна провести аналіз беззбиткового рівня для конкретної галузі виробництва, який дає змогу визначити мінімальну кількість продукції, яку потрібно реалізувати за такою ціною, що дає можливість покрити виробничі затрати, тобто вивести конкретну галузь на беззбитковий рівень.

Для фермерського господарства важливим управлінським рішенням є правильне обґрунтування обсягу виробництва, за якого воно буде рентабельним. З цією метою фермер при здійсненні аналізу повинен розрахувати:

- а) беззбитковий обсяг реалізації за якого забезпечується повне відшкодування постійних витрат господарства;
- б) обсяг реалізації, який гарантує господарству необхідну суму прибутку;
- в) запас фінансової стійкості.

Згідно з графіком (рис. 1) точка беззбитковості відповідає 4,9 ц/га, тобто при ціні 6,0 грн. за 1 ц визначених на 1 га – 200 грн. постійних та змінних виробничих витратах беззбитковий рівень вирощування зерна гарантується вже при врожайності 4,9 ц/га.

У точці Б покриваються як постійні, так і змінні виробничі витрати. Постійні витрати відшкодовуються у точці А при врожайності 33ц/га (200/60,0). Різниця між фактичним рівнем і беззбитковим обсягом реалізації –

це зона стійкості. Якщо господарство повністю виконає свою програму рослинництва і реалізує більш як 4,9 ц/га зерна, то запас фінансової стійкості становитиме 14 % ($4,9/35$), при реалізації 10 ц/га – 28,5% і т. д. Зона фінансової стійкості показує, наскільки відсотків фактичний обсяг реалізації вищий від критичного, при якому рентабельність дорівнює нулю. Виробничі бюджети для фермерів мають велике прикладне значення, оскільки вони у кінцевому підсумку формують загальні прибутки (збитки) господарства.

Рис. 1. Визначення межі беззбитковості виробництва зерна.

Урожайність зернових культур у фермерських господарствах Тернопільської області значно менша, ніж в інших сільськогосподарських підприємствах, хоча в структурі їх посівних площ вони займають понад 80%. Встановлено, що причиною цього є незадовільний рівень механізації фермерських господарств, відсутність пільгового кредитування, державної підтримки фермерства з боку держави.

На основі вивчення та узагальнення наукових джерел автором акцентовано увагу на визначенні критерію ефективності фермерського виробництва, який в наукових розробках вчених США, Великобританії, Німеччини та інших країн з питань економічної ефективності фермерського господарства різних розмірів виробництва трактується по різному.

Аналізуючи різні підходи щодо визначення критерію економічної ефективності фермерського господарства, автор прийшов до висновку про специфічність даної категорії для кожного способу виробництва. Він має конкретний історичний характер і зумовлений дією економічних законів суспільства. Зазначено, що в умовах ринкової економіки критерієм оцінки ефективності фермерського господарства, яке не використовує найману робочу силу, є валовий дохід з одного гектара ріллі з врахуванням її якості, адже він є власністю фермера, основним джерелом технічного переозброєння, реконструкції, модернізації обладнання, розвитку виробництва, оплати праці, вирішення соціальних проблем.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукової проблеми, яка полягає в удосконаленні методичних та організаційних засад обліку та аналізу діяльності фермерських господарств. Це дало змогу сформулювати низку висновків теоретичного, методичного та науково-прикладного характеру, які забезпечили досягнення поставленої мети.

1. Історія розвитку сільського господарства нашої країни свідчить про вищу економічну ефективність виробництва, що базується на приватній власності. Формування мережі кооперативів фермерських господарств дає можливість організувати виробництво при одночасній концентрації засобів виробництва. З цією метою запропоновано критерії цінової, інвестиційної, бюджетної і кредитної політики стосовно фермерських господарств.

2. Організація бухгалтерського обліку у фермерських господарствах перебуває у тісному взаємозв'язку з діючою системою господарювання.

Залежно від організації господарювання та на основі опрацювання даних 80 фермерських господарств обґрунтовано застосування форм бухгалтерського обліку з врахуванням їх розмірів: для малих – просту без використання рахунків; середніх – просту із застосуванням спрощеного плану рахунків; для великих – спрощену меморіально-ордерну або комп'ютерну із застосуванням спрощеного плану рахунків.

3. Існуюча форма Журналу реєстрації господарських операцій зумовлює різке збільшення трудомісткості обліку, а тому не знайшла практичного застосування у фермерських господарствах. Запропонована удосконалена форма цього реєстру, містить меншу кількість реквізитів, що дасть можливість усунути дублювання одних і тих же показників.

4. Основним чинником, який впливає на організацію та трудомісткість обліку, є уніфікація облікових реєстрів. Зважаючи на ці обставини, фермерам необхідно скоротити число разових операцій з надходження продукції (подорожні листки, талони) чи операцій за один день (реєстри надходження зерна чи іншої продукції з поля), і вести накопичення даних за весь період її збирання. Ведення “Щоденника надходження сільськогосподарської продукції” (ф. № 81) з дещо зміненою методикою записів у ньому знизить трудомісткість обліку при оприбуткуванні продукції, не знижуючи його цінності та аналітичності.

5. Будову форми звітності “Основні показники господарської і фінансової діяльності селянського (фермерського) господарства” форма № 2 (ферм) слід удосконалити шляхом включення показників про якість землі, наявність оборотних засобів та витрат виробництва і розділу XI “Баланс надходжень і витрат коштів”, що дасть можливість отримувати повну інформацію щодо ефективності виробництва продукції і порівнювати з результатами діяльності інших сільськогосподарських формувань.

6. Одним з важливих елементів управління фермерськими господарствами є посилення ролі контролю та аналізу за використанням виробничих витрат. Рекомендована “Відомість обліку доходів і витрат” дасть змогу забезпечити групування витрат відповідно до потреб аналізу, оперативніше управляти собівартістю продукції, а отже впливати на фінансові результати фермерського господарства.

7. Розроблена методика визначення критерію ефективності фермерського господарства та його залежності від основних чинників-аргументів: розміру земельної ділянки, фондооснащеності, якості землі, затрат праці та енергопотужності забезпечить правильну і достовірну оцінку результатів їх виробничо-фінансової діяльності.

8. Інвентаризацію обсягів майна і виробничих запасів, враховуючи особливості фермерського господарства, необхідно проводити один раз на рік– станом на 1 липня поточного року, коли найменші запаси сільськогосподарської продукції. Часткову інвентаризацію у фермерських господарствах доцільно проводити в міру потреби, коли, на думку фермера, є необхідність в уточненні фактичної наявності з того чи іншого виду товарно-матеріальних цінностей.

9. Запропонована методика складання бюджету витрат фермерського господарства для оперативного визначення загальних потреб необхідних ресурсів та планування витрат на їх придбання дасть змогу контролювати прибуток при запланованих обсягах реалізації продукції і відповідному рівні витрат, оперативно контролювати виробничо-фінансову діяльність господарства, зіставляючи фактично наявні витрати із запланованими та вносити відповідні корективи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Костецький Я.І. Резерви збільшення виробництва продукції в селянських (фермерських) господарствах. // Придніпровський науковий вісник – Дніпропетровськ. – 1998. – № 30/97. – С.33-36. – 0.20д.а.
2. Костецький Я.І. Резерви зниження собівартості продукції у селянських (фермерських) господарствах. // Наукові записки кафедри економічного аналізу ТАНГ, Тернопіль. Вид. “Економічна думка”. – 1999 – С.91-93. – 0.20д.а.
3. Костецький Я.І. З історії розвитку сільськогосподарської кооперації у Східній Галичині. // Економіка АПК. – 1999. – № 10. – С.36-41. – 0.30 д.а.
4. Костецький Я.І. Аналіз ліквідності балансу фермерського господарства. // Вісник ТАНГ. – 1999 Спецвипуск. – № 12. – С.83-86. – 0.30д.а
5. Костецький Я.І. Виробничі бюджети – основа планування діяльності фермерського господарства. // Наукові записки кафедри економічного аналізу ТАНГ. Тернопіль. – 2000. – С.80-81. – 0.20д.а.
6. Костецький Я.І. Оперативний аналіз діяльності реформованих сільськогосподарських підприємств. // Наукові записки кафедри економічного аналізу ТАНГ. Тернопіль.– 2001. – С.124-126. – 0.20д.а.
7. Костецький Я.І. Організація діяльності селянських (фермерських) господарств та особливості ведення обліку в них. // У зб.: Економіка: проблеми теорії та практики. Вип.59.ДНУ. Дніпропетровськ. – 2000. – С.64-68. –0.20д.а.

8. Костецький Я.І. Критерій ефективності фермерського виробництва. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. Вип.6. Тернопіль. – 2000. – С.129-130. – 0.20д.а.
9. Костецький Я.І. Аналіз фінансової діяльності реформованих сільськогосподарських підприємств. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. Вип.7. Тернопіль. – 2001. – С.192-194. – 0.20д.а.
10. Костецький Я.І. Удосконалення ефективності використання оборотних засобів у фермерських господарствах. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. Вип.9. Тернопіль. – 2001. – С.168-171. – 0.20д.а.
11. Костецький Я.І., Сергеев О.С. Деякі аспекти економіко-математичного моделювання в агробізнесі. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. Вип.9. Тернопіль. – 2001. – С.171-174. – 0.20д.а.
12. Костецький Я.І. Аналіз прибутку фермерської діяльності за міжнародними стандартами. // Вісник ТАНГ. – 2002. – № 6. – С.197-202. – 0.30д.а
13. Костецький Я.І. Проблеми зниження собівартості продукції та підвищення її рентабельності в ринкових умовах. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. Вип.11. Тернопіль. – 2002. – С.163-164. – 0.20д.а.
14. Костецький Я.І. Проблеми зниження собівартості продукції та підвищення рентабельності виробництва. // Наукові записки кафедри економічного аналізу ТАНГ. Вип.12. Тернопіль. – 2003. – С.154-156. – 0.20д.а.
15. Костецький Я.І. Проблеми аналізу і контролю виробничих витрат. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. Вип.14. Тернопіль. – 2003. – С.169-171. – 0.20д.а.
16. Костецький Я.І. Аналіз ефективності розвитку особистих підсобних господарств населення. // Наукові записки кафедри економічного аналізу ТАНГ. Вип.13. Ч.2. Тернопіль. – 2004. – С.91-94. – 0.20д.а.

Публікації в інших виданнях

17. Вовк Б.П., Палюх М.С., Забчук В.Д., Костецький Я.І. Факторний аналіз використання автотранспорту в сільськогосподарських підприємствах. // Сучасний стан та перспективи розвитку економічної думки в Україні. Ч.1. Тернопіль. – 1993. – С.102-105. – 0,10д.а. (вклад автора: обґрунтовано показники оцінки використання автотранспорту).
18. Костецький Я.І. Окремі проблеми організації селянських (фермерських) господарств.// Проблеми і напрямки реформування аграрного сектора України. Вип.1. – Тернопіль. – 1996. – С.13-15. – 0.20 д.а.
19. Бруханський Р.Ф., Костецький Я.І. Особливості обліку акцій. // Проблеми і напрямки реформування аграрного сектору України. Вип.1. – Тернопіль. – 1996. – С.45-47. – 0.10д.а.
20. Бруханський Р.Ф., Костецький Я.І. Удосконалення обліку і контролю матеріальних затрат. // Проблеми і напрямки реформування аграрного сектору України. Вип.1. – Тернопіль. – 1996. – С.53-54.– 0.10д.а.

21. Костецький Я.І. Удосконалення економічного аналізу господарської діяльності селянських (фермерських) господарств. // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Ч. 1. – Тернопіль. – 1996. – С.71-72. – 0.10д.а.
22. Костецький Я.І. Резерви підвищення ефективності виробництва зерна у селянських (фермерських) господарствах. // Методологія економіко-статистичного дослідження в умовах ринку.-Тернопіль. – 1997. – С.81-83. –0.10д.а.
23. Костецький Я.І. Проблеми удосконалення методики аналізу діяльності селянських (фермерських) господарств. // Тези доповідей на міжнародній науково-методичній конференції. К.:1997. – С.100-102. – 0.10д.а.
24. Костецький Я.І. Фермерським господарствам потрібна підтримка і контроль. // Тези міжнародної науково-практичної конференції.-Болгарія, Свіштов. – 1998. – С.169-171. – 0.15д.а.
25. Хомин П.Я., Костецький І.І., Костецький Я.І. Облік та аналіз діяльності фермерського господарства. Тернопіль “Поліграфіст”. – 1999. – 144с. – 2.5д.а. (вклад автора: запропоновано методику аналізу діяльності фермерських господарств).
26. Костецький Я.І. Проблеми зниження собівартості в сучасних умовах. // Збірник наукових праць під ред. д.е.н., проф. Фаріона І.Д. Тернопіль: Економічна думка. – 1998. – С.188-189. – 0.20д.а.
27. Костецький Я.І. Проблеми визначення собівартості продукції у селянських (фермерських) господарствах. // Збірник наукових праць під ред. д.е.н., проф. Фаріона І.Д. Тернопіль: Економічна думка. – 1999. – С.191-192. – 0.20д.а.
28. Костецький Я.І. Бухгалтерський облік в діяльності фермерських господарств. // Проблеми розвитку фінансової системи та обліку. Львів: ЛДУ “Львівська політехніка”. – 2000. – С.39-40. – 0.10д.а.
29. Костецький Я.І. Ефективність діяльності фермерських господарств. // Проблеми економіки України. Тернопіль: “Карт - бланш”. – 2001. – С.174-177. –0.20д.а.
30. Костецький Я.І. Роль управлінського обліку в діяльності фермерського господарства. // Бухгалтерський облік в Україні на початку ХХІ століття. Львів. – 2001. – С.257-260. – 0,15 д.а.
31. Костецький Я.І. Проблемы развития крестьянских (фермерских) хозяйств. // Аграрный строй России: прошлое, настоящее, будущее. Санкт-Петербург. – 1999. – С.313-314. – 0,15 д.а.
32. Костецький Я.І. Проблеми реформування аграрних відносин. // Реформування земельних відносин як процес відродження українського села. Вип. ХVІІІ. Львів. – 2000. – С.41-45. – 0,20 д.а.
33. Костецький Я.І. Роль практики у підвищенні якості підготовки спеціалістів. // Технологія інноваційного пошуку в системі вищої освіти. Тернопіль Економічна думка. – 2002. – С.82-84. – 0,15 д.а.
34. Костецький Я.І. Інвестиції – основний чинник розвитку сільськогосподарських підприємств. // Формування ринкової економіки.- Матеріали науково-практичної конференції. К.:КНЕУ. – 2003. – С.170-172. – 0,15 д.а.
35. Костецький І.І., Костецький Я.І. Проблеми підвищення ефективності виробництва реформованих господарств. // Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи.2.3. Організація управлінського обліку та визначення собівартості. Матеріали науково-практичної конференції. К.: – 2003. – С.106-109. – 0,10 д.а. (вклад автора: обґрунтовано

ефективність виробництва у різних сільськогосподарських формуваннях в умовах ринкових відносин).

36. Костецький Я.І. Аудит показників ефективності тваринництва фермерських господарств. // Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи. Ч.1. Проблеми адаптації бухгалтерського обліку АПК України до міжнародних правил та вимог.- Матеріали науково-практичної конференції. К.: – 2003. – С.161-164. – 0,20 д.а.
37. Костецький Я.І. Облік і контроль в сучасних умовах господарювання. // Розвиток дорадництва в аграрній сфері економіки.- Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Тернопіль. – 2004. – С.142-144. – 0,20 д.а.
38. Костецький Я.І. Організація простої форми обліку у фермерських господарствах. // Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності.- Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: – 2004. – С.469-472. – 0,15 д.а.
39. Костецький Я.І., Яремчук І.Г. Проблеми удосконалення обліку у фермерських господарствах. // Облік, аудит і аналіз: економічна база, стратегія, концепції. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль. – 2004. – С.375-380. – 0,10 д.а. (вклад автора: запропоновано методика ведення обліку у різних за розмірами і спеціалізацією фермерських господарствах).
40. Костецький Я.І., Яремчук І.Г. Роль управлінського обліку та аналізу у фермерських господарствах. // Облік, аудит і аналіз: економічна база, стратегія, концепції.–Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль. – 2004. – С.380-385. – 0,15 д.а. (вклад автора: обґрунтовано значення та роль управлінського обліку у підвищенні ефективності діяльності фермерських господарств).
41. Костецький Я.І. Особливості ведення обліку у фермерських господарствах. // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформації суспільства.- Матеріали міжнародної міжвузівської науково-практичної конференції. Тернопіль – Мукачеве. – 2004. – С.140-141. – 0,20 д.а.